بسم الله الرحمن الرحیم

دانشگاه تربیت دبیر شهید رجائی

روش‌های یاددهی و یادگیری در آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای

ویژه هنرآموزان، مربیان و هنرجویان

تألیف:

دکتر سید حسین میرلوحی

عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجائی

سر شناسنامه	:	**میرلوحی، حسین**
عنوان و نام پدید آور	:	**روش‌های یاددهی و یادگیری در آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای/ تألیف حسین میرلوحی**
مشخصات نشر	:	**تهران: دانشگاه تربیت دبیر شهید رجائی، ۱۳۸۹.**
مشخصات ظاهری	:	**۳۵۲ ص.**
شابک	:	**۹۷۸-۹۶۴-۲۶۵۱-۶۷-۲**
وضعیت فهرست نویسی	:	**فیپا**
یادداشت	:	**کتابنامه.**
موضوع	:	**آموزش فنی-- ایران-- راهنمای آموزش**
موضوع	:	**آموزش حرفه‌ای-- ایران-- راهنمای آموزش**
رده بندی کنگره	:	**LC ۱۰۴۷ / ۱۳۸۹ ۹م۹الف**
رده بندی دیویی	:	**۳۷۰ /۱۱۳۰۹۵۵**
شماره کتابشناسی ملی	:	**۲۱۱۰۲۷۱**

دانشگاه تربیت دبیر شهید رجائی

عنوان	:	روش‌های یاددهی و یادگیری در آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای
تألیف	:	دکتر سیدحسین میرلوحی، عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجائی
ویراستار ادبی	:	ص. سلمانی‌نژاد مهرآبادی
چاپ اول	:	۱۳۸۹
چاپ دوم	:	زمستان ۱۴۰۲
انتشارات	:	دانشگاه تربیت دبیر شهید رجائی
لیتوگرافی، چاپ	:	چاپ و صحافی حامی
طراح جلد	:	دلربا جعفری
ناظر چاپ	:	غلامرضا کارگریان مروستی
کارشناس چاپ و صفحه‌آرا	:	نیره فیروزی
کارشناس انتشارات	:	طاهره کیاء
شمارگان	:	۱۰۰ جلد
قیمت	:	۲۴۰.۰۰۰ تومان
شابک	:	۹۷۸-۹۶۴-۲۶۵۱-۶۷-۲ ISBN: 978-964-2651-67-2

کلیهٔ حقوق این اثر برای مؤلفان و دانشگاه تربیت دبیر شهیدرجائی محفوظ است.

نشانی: تهران، لویزان ، کد پستی ۱۶۷۸۸-۱۵۸۱۱، صندوق پستی ۱۶۳ – ۱۶۷۸۵ ، تلفن: (۲۶۳۲) ۹-۲۲۹۷۰۰۶۰،
۲۲۹۷۰۰۷۰، تلفکس: ۲۲۹۷۰۰۴۲، پست الکترونیکی: publish@sru.ac.ir، وب سایت: http://publish.sru.ac.ir

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمهٔ مؤلف	د
فصل اول: تاریخچه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در ایران	**۱**
سابقهٔ تمدنی ایران	۱
روش سنتی آموزش فنی و حرفه‌ای در ایران	۳
تأسیس دارالفنون	۴
آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در بخش صنعت	۵
آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در بخش خدمات	۱۰
آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در بخش کشاورزی	۱۳
تربیت معلم فنی و حرفه‌ای	۱۵
آموزش‌های فنی و حرفه‌ای غیررسمی	۱۷
پرسش‌هایی برای خودآزمایی	۱۹
فصل دوم: مفاهیم بنیادین آموزش و پرورش فنی و حرفه‌ای	**۲۳**
ضرورت بحث	۲۳
ماهیت و مفهوم تربیت	۲۴
ماهیت و مفهوم آموزش	۲۵
مفهوم آموزش فنی و حرفه‌ای	۲۶

اصول آموزش در مدارس فنی و حرفه ای	۳۰
اصل کسب تخصص	۳۰
اصل پرورش قوا	۳۱
اصل رشد شخصیت	۳۴
وضعیت هنرجوی مدارس فنی و حرفه‌ای	۳۵
رشد جسمی	۳۶
رشد ذهنی	۳۶
رشد اجتماعی	۳۹
کارکردها و مشخصات حرفه	۴۰
تعریف حرفه	۴۲
تفاوت حرفه و شغل	۴۲
تعریف کار	۴۳
پرسش‌هایی برای خودآزمایی	۴۳
فصل سوم: یادگیری	**۴۵**
مفهوم یادگیری	۴۵
ارتباط یادگیری با رشد	۵۰
مفهوم گسترش یافته یادگیری	۵۱
فرآیند یادگیری	۵۲
مراحل یادگیری از دیدگاه‌هاینریش روت	۵۴
مهارت‌های یادگیری	۶۰
پرسش‌هایی برای خودآزمایی	۶۴
فصل چهارم: انگیزش	**۶۷**
نقش انگیزش در یادگیری	۶۷
انگیزش درونی	۷۲

انگیزش بیرونی	۷۳
روش‌های تقویت انگیزش یادگیری	۷۳
توصیه اول: بیان هدف‌های آموزش به‌طور واضح	۷۵
توصیه دوم: توجه به نیازهای فردی هنرجویان	۷۸
توصیه سوم: ایجاد احساس موفقیت	۸۱
توصیه چهارم: اجرای تدریس به‌طور جذاب	۸۲
توصیه پنجم: توجه به تأثیرات ارتباط شخصی	۸۴
توصیه ششم: استفاده از تمجید و سرزنش	۸۶
پرسش‌هایی برای خودآزمایی	۸۸
فصل پنجم: ارتباط	**۹۱**
اهمیت ارتباط در فرآیند تدریس	۹۱
هر پیام چهار جنبه دارد	۹۴
مشکلات و اختلالات ارتباط	۹۷
۱- نقصان در عینیت و نقصان در تفهیم	۹۸
۲- ترس از عیان سازی خود	۹۹
۳- تشخیص رفتارهای معارض	۱۰۳
۴- شیوهٔ واکنش نسبت به موقعیت‌های تعارض آمیز	۱۰۵
راههای بهبود ارتباط و تعامل	۱۰۷
۱- انجام فرا ارتباط	۱۰۷
۲- ارسال پیام با ضمیر اول شخص مفرد	۱۱۰
۳- ضرورت جو اعتماد در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای	۱۱۳
۴- نحوهٔ حل و فصل تعارضات	۱۱۴
پرسش‌هایی برای خودآزمایی	۱۱۷

فصل ششم: هدف آموزش **۱۲۱**
ضرورت هدفمند بودن آموزش ۱۲۱
تأثیر اهداف آموزش بر قابلیت عملی ۱۲۳
سطوح هدف‌های آموزش ۱۲۶
عملیاتی کردن هدف‌های آموزشی ۱۲۹
مشکلات عملیاتی کردن هدف‌های آموزشی ۱۳۰
محاسن تدریس مبتنی بر عملیاتی کردن هدف‌های آموزشی ۱۳۱
معایب تدریس مبتنی بر عملیاتی کردن هدف‌های آموزشی ۱۳۱
پرسش‌هایی برای خودآزمایی ۱۳۳

فصل هفتم: محتوای آموزش **۱۳۵**
وظیفهٔ معلم نسبت به محتویات آموزش ۱۳۵
انتخاب محتوای آموزش ۱۳۶
سازماندهی محتوای آموزش ۱۳۸
پرسش‌هایی برای خودآزمایی ۱۴۱

فصل هشتم: روش آموزش **۱۴۳**
مفهوم روش آموزش ۱۴۳
آموزش به عنوان یک فرآیند ۱۴۵
عوامل موثر در انتخاب روش آموزش ۱۴۶
تأثیر متقابل عناصر آموزش ۱۴۷
فرآیند یادگیری طبیعی از طریق ایجاد مسأله ۱۴۹
بخش اول: سازماندهی تدریس ۱۵۱
سلسله مراحل تدریس ۱۵۱
الگوی تدریس سه مرحله ای ۱۵۲
مرحلهٔ اول تدریس: بیان اهداف درس ۱۵۲

مرحلهٔ دوم تدریس: پرداخت موضوع	۱۵۴
مرحلهٔ سوم تدریس: تثبیت نتایج یادگیری	۱۵۵
الگوی تدریس چهار مرحله‌ای	۱۵۵
مرحلهٔ اول تدریس: آماده سازی (ایجاد انگیزه) در هنرجو (از سوی معلم)	۱۵۷
مرحلهٔ دوم تدریس: انجام دادن عمل همراه با توضیح (از سوی معلم)	۱۵۷
مرحلهٔ سوم تدریس: تقلید عمل همراه با توضیح (از سوی هنرجو)	۱۵۸
مرحلهٔ چهارم تدریس: انجام مستقل عمل (از سوی هنرجو)	۱۵۹
رویکردهای عمدهٔ آموزشی	۱۶۰
رویکرد آموزشی استقرایی	۱۶۰
رویکرد آموزشی قیاسی	۱۶۲
رویکرد آموزشی تکوینی	۱۶۳
بخش دوم: روش‌های تدریس	۱۶۵
روش‌های تدریس معلم محور	۱۶۵
روش انجام دادن	۱۶۶
روش نشان دادن	۱۶۸
روش سخنرانی	۱۷۰
روش‌های تدریس تعاملی	۱۷۵
روش پرسش و جهت دهی	۱۷۶
روش پرسش هنرجو	۱۸۰
روش ترکیب آموخته‌ها	۱۸۱
روش مباحثه	۱۸۲
روش فرا ارتباط	۱۸۴
روش‌های تدریس هنرجو محور	۱۸۴
روش کار فردی	۱۸۵
روش کار گروهی	۱۸۹

روش برنامهٔ هدایت‌گر	۱۹۱
روش متن راهنما	۱۹۳
روش موردی	۱۹۷
روش پروژه	۲۰۱
روش حل مسأله	۲۰۴
روش پرورش خلاقیت	۲۰۸
روش تلفیق کار و آموزش	۲۱۱
پرسش‌هایی برای خودآزمایی	۲۱۵
فصل نهم: وسیلهٔ آموزش	**۲۲۳**
وسیله آموزش	۲۲۳
اهمیت وسایل آموزشی	۲۲۴
انتخاب وسایل آموزشی	۲۲۵
کارکردهای آموزشی برخی از وسایل آموزشی	۲۲۸
تخته سیاه	۲۲۹
طلق شفاف	۲۳۱
برگهٔ کار	۲۳۴
پرسش‌هایی برای خود آزمایی	۲۳۵
فصل دهم: تثبیت (ارزشیابی) آموزش	**۲۳۷**
تثبیت آموزش	۲۳۷
اهمیت تمرین در فرآیند یادگیری	۲۳۸
ملکه شدن	۲۴۰
از بر کردن	۲۴۱
ماشینی کردن حرکات	۲۴۲
یادگیری مبتنی بر بصیرت	۲۴۳

افزایش مهارت از طریق تمرین	۲۴۴
بکارگیری آموخته‌ها	۲۴۵
انتقال آموخته‌ها	۲۴۷
اکتساب بدون تمرین ممکن نیست	۲۵۱
اهمیت تکنیک‌های کاری در انجام تمرین	۲۵۲
نقش احساسات در تمرین	۲۵۴
تمرین اضافی	۲۵۵
زمان و دفعات تکرار و تمرین	۲۵۶
شیوه‌های تمرین و تکرار	۲۵۸
نحوهٔ پیش گیری از تداخل یادگیری	۲۶۰
توصیه به هنرجویانی که می‌خواهند خودآموز باشند	۲۶۱
تکلیف منزل	۲۶۳
پرسش‌هایی برای خودآزمایی	۲۶۴
فهرست منابع	**۲۶۷**
واژه نامهٔ فارسی– آلمانی	۲۷۷

مقدمهٔ مؤلف

اکنون بیش از یکصد سال از انعقاد نخستین «تفاهم نامهٔ آموزش‌های فنی و حرفه‌ای» میان دولت ایران و آلمان در سال ۱۲۸۵ هجری شمسی(۱۹۰۶ میلادی) می‌گذرد. اگرچه در این فاصلهٔ زمانی و به ویژه در دهه‌های اخیر تحولات چشم‌گیری در زمینهٔ «انتقال تکنولوژی» به داخل کشور صورت پذیرفته است؛ اما متأسفانه این انتقال تکنولوژی عمدتاً به جنبه‌های سخت افزاری (وارد کردن دستگاه‌ها و ماشین‌های صنعتی) معطوف بوده و مسائل نرم افزاری آن (اقتباس دانش فنی و روش‌های آموزش و تربیت نیروی انسانی ماهر) مورد توجه جدی قرار نگرفته است. از جمله پیامدهای این بی‌توجهی نسبت به دانش فنی و اصول و روش‌های آموزشی آن، این بوده است که علی رغم گذشت نزدیک به یک قرن از تأسیس اولین «هنرستان فنی و حرفه‌ای» در ایران، هنوز در دانشگاه‌های کشور رشته‌ای به نام «علم آموزش و پرورش فنی و حرفه‌ای» به وجود نیامده است و ما در هنگام اجرای نظام جدید آموزش متوسطه و اتخاذ سیاست توسعه و گسترش آموزش‌های فنی وحرفه‌ای، از دستاوردهای علمی و روشی قابل ملاحظه‌ای برخوردار نیستیم.

کتاب حاضر را می‌توان کوششی هرچند مقدماتی در جهت روشمند کردن آموزش‌های فنی و حرفه‌ای کشور و ارتقای جایگاه «علم آموزش و پرورش فنی و حرفه‌ای» در میان جامعهٔ تعلیم و تربیت ایران دانست. به ویژه این که تاکنون کتاب علمی مستقلی دربارهٔ «روش‌های اختصاصی تدریس در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای» به زبان فارسی عرضه نشده است و هنرآموزان، مربیان و استادکاران شاغل در بخش آموزش فنی و حرفه‌ای کشور همواره ناگزیر بوده‌اند برای بهبود روش‌های آموزشی خود به کتاب‌هایی که صرفاً به «کلیات روش‌ها و فنون تدریس» می‌پردازند، رجوع کنند.

افزون براین، نکتهٔ مهمی که در این کتاب به آن توجه مخصوص شده است، نگرش تازه نسبت به آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و نگاه نوین به هنرجو می‌باشد، که با تصورات و برداشت‌های سنتی رایج در جامعه تفاوتی اساسی دارد. در این کتاب آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در حقیقت خود به منزلهٔ یک «روش تربیتی» تلقی می‌شود که رشد و شکوفایی تمام ابعاد وجودی هنرجو (کارآموز) را مدنظر قرار می‌دهد و فقط در چارچوب مهارت آموزی و به اصطلاح تربیت «انسان آچار به دست» محدود و خلاصه نمی‌گردد، بلکه حرفه آموزی و تربیت حرفه‌ای به عنوان یک وسیله و روش در خدمت تحقق اهداف انسانی و متعالی تعلیم و تربیت قرار می‌گیرد. شخصیت و جایگاه هنرجو نیز با نگاه و قضاوت متداول در جامعه تفاوت می‌کند. در این کتاب هنرجو در وهلهٔ اول به عنوان یک انسان مختار از حرمت و کرامت کامل انسانی برخوردار است و در وهلهٔ دوم به مثابه عامل اصلی یادگیری در کانون توجه قرار می‌گیرد؛ بنابراین هنرجوی هنرستان و مدرسهٔ کار دانش، دیگر آن فرد به اصطلاح «تنبل و بی استعدادی» نیست که صرفاً برای آموختن یک حرفه جهت کسب معاش به آموزش‌های فنی و حرفه‌ای هدایت می‌گردد، بلکه او با اعتماد به نفس کامل و با آگاهی از استعدادهای انسانی خود، در فرآیند یاددهی و یادگیری به‌طور فعال شرکت می‌جوید و با ایفای نقش سازنده و استفاده از روش‌های نوین آموزشی «هنرجو محور»، تفکر و عمل را با یکدیگر پیوند می‌زند و از این طریق به تحقق اهداف آموزش و پرورش فنی و حرفه‌ای کمک می‌نماید. به همین دلیل ضرورت تام دارد که هنرآموزان، مربیان و استادکاران نیز نگرش و تلقی خود را نسبت به هنرجو و رسالت آموزش و پرورش فنی و حرفه‌ای مورد تأمل و بازنگری قرار دهند.

مخاطبان اصلی این کتاب را سه گروه تشکیل می‌دهند: گروه اول، دانشجویان رشته‌های دبیری فنی و حرفه‌ای، هنرآموزان، مربیان و استادکاران شاغل در هنرستان‌ها و مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای کشور (که همواره درصدد بهبود و ارتقای کیفیت تدریس خود هستند).گروه دوم، هنرجویان و کارآموزان مدارس فنی و حرفه‌ای و رشته‌های مهارت آموزی (به ویژه به دلیل نقش تعیین کنندهٔ آن‌ها، به عنوان عامل اصلی یادگیری در فرآیند آموزش). گروه سوم، استادان و مدرسان مدارس عالی، دانشکده‌ها و آموزشکده‌های فنی و حرفه‌ای (به خاطر رسالت آن‌ها در ارتقای سطح علمی روش‌های آموزش فنی و حرفه‌ای). البته با توجه به طیف گسترده مخاطبان، مؤلف کوشیده است با بهره‌گیری از تجارب چندین ساله از کلاس‌های درس خود با دانشجویان رشته‌های دبیری فنی و حرفه‌ای در دانشگاه تربیت دبیر شهید رجائی، مطالب و محتویات کتاب